

Mezinárodní integrace

David Hána, Alexandra Seidlová

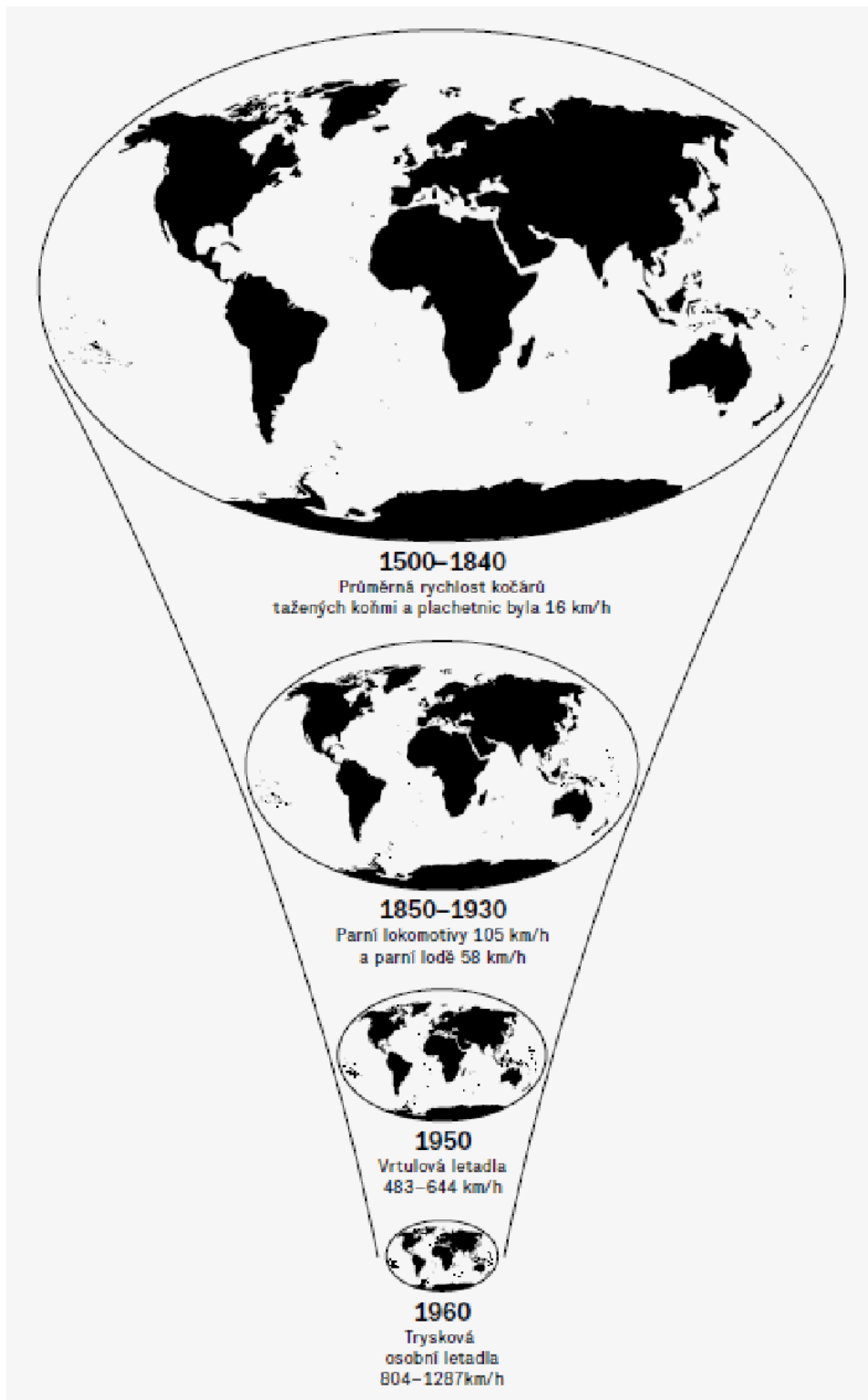
Globalizace, jejímž neoddelitelným aspektem je také mezinárodní integrace, provází lidstvo prakticky už od jeho počátků a její vývoj je tvořen několika přelomovými okamžiky, které vedly k její intenzifikaci. Mezi nejdůležitější patří období evropských zámořských výprav v 15. a 16. století vedoucí k intenzivnímu obchodnímu propojení světa nebo období industriální revoluce, rozvoje kapitalismu a mezinárodní dělby práce v 18. a 19. století (Stearns 2016). Právě v druhé jmenované době se snaha o interpretaci principů globalizace poprvé objevuje ve vědecké literatuře, konkrétně v díle Karla Marxe, ještě pod termíny mezinárodního obchodu či mezinárodní dělby práce (viz Dicken 2015). **Zintenzivnění globalizace a mezinárodní integrace zapříčiněné zjednodušením a zlevněním komunikace a dopravy od 60. let 20. století** (Harvey 1990; viz obrázek 1) přineslo také zásadní změnu orientace výzkumu na široké spektrum studia jejích projevů (např. Lehmannová 2003). Globalizaci přitom můžeme chápat ve dvou významech: 1) jako strukturální změny ve stále integrovanější globální ekonomice a společnosti a 2) jako ideologii cíleného odbourávání mezinárodních bariér (Dicken 2015). Podobně také na mezinárodní integraci můžeme nazírat buď 1) funkčním/ strukturálním způsobem (v ohledu **rostoucího významu mezinárodní politiky, výrobních sítí, obchodu, komunikace, dopravy**) či 2) z hlediska institucionálního (**mezinárodní normy, organizace a režimy/úmluvy** reprezentující určité ideologie, viz Karlas 2007).

Mezinárodní organizace se přitom stávají stále významnějšími aktéry mezinárodních vztahů (Fedorko, Baňouch 2000). Můžeme je definovat jako **dlouhodobě existující instituce**, které jsou založeny na **formální smlouvě**, mají určitou **byrokratickou strukturu** a jsou zaměřeny na určitou **specifickou oblast mezinárodních vztahů** (Karlas 2007, s. 68). Jejich počátek leží v 19. století, kdy vznikají první specifické mezinárodní organizace (např. Unie pro ochranu průmyslového vlastnictví). Hlavní rozkvět však přichází po druhé světové válce spolu se vznikem Organizace spojených národů (OSN) a po konci studené války v prostoru do té doby násilně rozdělené Evropy (Fedorko, Baňouch 2000). Přístupy k vysvětlení důvodů vzniku mezinárodních organizací i jejich vlivu na mezinárodní scéně jsou rozmanité. Mohou například reflektovat zájmy a moc států (která bývá často nerovná v čele s několika hegemony), mohou být pomocníkem v řešení problémů kolektivního jednání států s odlišnými zájmy, mohou ale vedle regulace také samy konstituovat identity a zájmy států (Karlas 2007).

Rozlišovat můžeme mezi různými typy mezinárodních organizací (podrobněji Fedorko, Baňouch 2000). V první řadě lze z prostorového hlediska rozlišit 1) **univerzální organizace** zahrnující většinu států světa (OSN či Mezinárodní měnový fond, MMF) a 2) **regionální organizace**, do které je prostorově omezený přístup (např. Evropská unie, EU; Severoatlantická aliance, NATO; Evropské sdružení volného obchodu, ESVO). Z hlediska jejich statutu můžeme rozlišovat 1) **organizace obecné**, které nemají konkrétní oblast zájmu (OSN), a 2) **speciální**, mezi které patří například **hospodářské** (ESVO), **vojenské** (NATO), **politické** (Rada Evropy, RE a stále více i EU) nebo **správní organizace** (Světová zdravotnická organizace, WHO). V případě hospodářských, vojenských a politických organizací se členské státy vzdávají části své suverenity v přesně vymezených otázkách ve prospěch úrovně nadnárodní. Správní organizace hrají servisní roli při zdolávání

různých problémů, proto v nich stát participuje bez ztráty své suverenity. Typy organizací se však mohou překrývat. Například MMF je servisní organizací, avšak státy, které žádají o jeho finanční pomoc, se musejí vzdát části své suverenity v rozhodování o otázkách hospodářské politiky.

Obrázek 1: Zmenšování světa v novověku

Poznámka: Obrázek názorně ukazuje zmenšování relativní vzdáleností na Zemi vyjádřené časem, který je nutný pro překonání určité vzdálenosti. S rozvojem dopravních technologií spolu s intenzifikací globalizace a

zvyšování průměrné rychlosti cestování se také zmenšuje relativní vzdálenost a obrazně řečeno se zmenšuje sama Země. Ve 21. století se k tomu přidává virtuální propojení světa, ve kterém již díky novým komunikačním technologiím není třeba pro okamžitý kontakt s opačnou stranou Země urazit žádnou vzdálenost. S tím je spojen stálý nárůst významu globálních center a upadání menších dříve významných měst/regionů/států, které jsou na nejmenší mapě jen těžko rozeznatelné. K zachování či posílení hlasu v globálním světě tak některé státy využívají mezinárodní integraci s dalšími podobnými státy a vytvářejí mezinárodní organizace jako globální aktéry.

Zdroj: Převzato z Hudeček 2019; upraveno podle Harvey 1990.

Mezinárodní integrace je však důležitá nejen z hlediska globálního, ale také z perspektivy konkrétních států, které jsou do ní zapojeny, mají vůči ní určité závazky a mohou jí využívat ve své zahraniční politice. Velké státy mohou prostřednictvím mezinárodní integrace uplatňovat svoji moc (Karlas 2007), pro malé státy pak je aktivní působení v mezinárodních organizacích takřka jedinou **možností k prosazování svých zájmů a zajištění bezpečnosti, prosperity a stability** (Ministerstvo zahraničních věcí, MZV 2015). Česká zahraniční politika byla dlouhodobě ovlivněna především osobností Václava Havla (Fawn 2003), v současnosti se pak odvolává na tradice humanistického myšlení T. G. Masaryka, demokratizačního proudu Pražského jara a Charty 77, podpory lidských práv a na příslušnost k euroatlantickému prostoru vyjádřeným členstvím v EU a NATO (MZV 2015). Dlouhodobě jsou pro českou zahraniční politiku zásadní nejen vztahy s těmito organizacemi, ale také vztahy se Slovenskem, Visegrádskou skupinou (V4, vedle Česka a Slovenska jsou členy Maďarsko a Polsko) a s Německem (Fawn 2003).

Zahraníční politika přitom může mít několik aspektů. Rozlišovat tak můžeme například mezi diplomatickou, ekonomickou, rozvojovou zahraniční politikou a humanitární pomocí, specifickou roli pak hrají vojenské zahraniční mise sledující národní vojenské závazky a politiku. Součástí diplomatické zahraniční politiky jsou různá diplomatická jednání a zastoupení, v případě ekonomické jde o tzv. ekonomickou diplomacii, tedy diplomatické prosazování ekonomických zájmů a propagaci národních ekonomických subjektů v zájmu rozšiřování míry zapojení státu do mezinárodního obchodu. Rozvojová zahraniční politika by měla vést k udržitelnému globálnímu rozvoji, podpoře lidské důstojnosti a v případě humanitární pomoci k řešení důsledků různých katastrof. Vojenská politika pak prostřednictvím vojenských misí vede k udržení bezpečnosti a stability (MZV 2015).

Nezanedbatelnou součástí zahraniční politiky je také otázka (place) branding, tedy **budování značky nebo dobrého jména státu** (MZV 2015), které slouží k posilování povědomí, politické pozice, obchodního postavení státu, k přilákání turistů, investorů nebo i pracovních sil (place branding se podobně využívá na všech hierarchických úrovních, viz Kašková a kol. 2016). V případě Česka tomu pomáhají Česká centra, agentury CzechTourism, CzechInvest a CzechTrade nebo spolupráce s krajany (MZV 2015). Důležitou roli však hraje také samotná „značka“, která by měla být krátká a dobře zapamatovatelná, k čemu by mělo přispět také oficiální přijetí anglického geografického jména Czechia (Hirsch a kol. 2011). To však stále není kvůli odporu části politiků a společnosti plně využíváné, není zmíněno ani v koncepci zahraniční politiky (viz MZV 2015).

Mapa se pokouší shrnout tyto poznatky o zapojení Česka do mezinárodní integrace v těchto aspektech: 1) **diplomatická zahraniční politika**, 2) **ekonomická integrace**, 3) **zahraniční rozvojová spolupráce a humanitární pomoc**; 4) **zahraniční vojenské mise**. Ukazatel diplomatické zahraniční politiky je složen z jednoduchého součtu tří údajů, které souvisejí s tímto aspektem mezinárodní integrace a umožňují získat přehled o diplomatických vazbách Česka na další státy světa. V první řadě byl za každý stát zjištěn

počet významných mezinárodních organizací, jejichž členem je daný stát i Česko (viz MZV 2013). K tomu bylo za každý stát připočteno jak případné **diplomatické zastoupení** Česka v daném státě, tak případné zastoupení daného státu v Česku. Sledováno bylo také rozmístění **Českých center** jako institucí pro propagaci Česka a budování jeho značky (place branding).

Podle Koncepce zahraniční politiky České republiky je **univerzálním rámcem pro multilaterální působení Česka členství v OSN** (MZV 2015). Pro svůj univerzální charakter podobně jako u dalších organizací, jejichž členy jsou takřka všechny státy světa (MMF, Světová banka, různé správní organizace jako např. WHO), však nejsou vhodné pro tento typ ukazatele, který se snaží rozlišit mezi státy s diplomatickými vazbami na Česko a bez těchto vazeb. Z tohoto důvodu nebyly tyto organizace do analýzy zařazeny. Přednost byla dána regionálním organizacím několika typů, které jsou pro českou zahraniční politiku nejdůležitější. Jde především o **hospodářsko-politickou organizaci EU, která je základním rámcem pro uskutečňování české zahraniční politiky** (MZV 2015) a Organizaci pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD). Dále byla zařazena **vojenská organizace NATO, která je hlavním nástrojem pro zajištění bezpečnosti a obrany Česka** (MZV 2015) a politická organizace RE. Zařazena byla také **platforma pro kooperaci mezi středoevropskými státy V4**, která je vyzdvižována jako významný hráč v české zahraniční politice (Fawn 2003).

Diplomatické zastoupení (MZV 2020) pak zahrnují velvyslanectví Česka v dané zemi a velvyslanectví dané země v Česku. Sledovány naopak nebyly konzuláty. České generální konzuláty jsou totiž zřizovány pouze ve velkých zemích, kde jsou zároveň velvyslanectví, o důležitosti země tak nevyovídají. České honorární konzuláty nemají diplomatickou funkci, jsou prakticky v každé zemi a jsou zřizovány víceméně nahodile (podle ochoty některého místního obyvatele zajišťovat pro Česko některé administrativní funkce). Některá česká velvyslanectví mají působnost pro více zemí, započítána však byla pouze do sídelní země. Stejně bylo postupováno také v případě diplomatických zastoupení jiných států v Česku, u kterých byla data získána terénním šetřením autorů. S Tchaj-wanem máme oboustranně zřízeny hospodářsko-kulturní kanceláře, které slouží jako náhrady za politicky neprůchozí velvyslanectví (kvůli dlouhodobým postojům Číny vůči Tchaj-wanu). Proto byly také tyto kanceláře započteny do ukazatele podobně jako Apoštolská nunciatura, která je diplomatickým zastoupením Vatikánu.

V případě ekonomické integrace byly sledovány **ekonomické vztahy vyjádřené saldem a objemem zahraničního obchodu** (Ministerstvo průmyslu a obchodu, MPO 2019) a **prioritní země ekonomické diplomacie** (MPO 2012). Pro přehlednost bylo v mapě zobrazeno jen 25 nejvýznamnějších států s nejvyšším podílem na celkovém objemu zahraničního obchodu Česka. Zahraniční rozvojová spolupráce a humanitární pomoc je představena pomocí **prioritních partnerských zemí zahraniční rozvojové spolupráce** (MZV 2017) a dat o **vládní humanitární pomoci** (MZV 2018). Smyslem zahraniční rozvojové spolupráce a humanitární pomoci je přispět ke stabilizaci a rozvoji partnerských zemí a jejich směřování k udržitelnému ekonomickému a sociálnímu rozvoji a prosperitě (MZV 2017). Rozvojová spolupráce je stabilnější a orientuje se na investice do programů s dlouhodobým efektem, humanitární pomoc bývá nárazová a do určité míry náhodná v závislosti na výskytu nějaké přírodní nebo společenské katastrofy. V některých případech byla data o objemu humanitární pomoci dostupná pouze v souhrnné podobě za dotační tituly, které jsou realizovány prostřednictvím projektů ve více zemích. V takovém případě bylo nutné celkovou částku rozdělit stejným dílem mezi uvedené země. Takový postup neposkytuje přesné údaje o objemu pomoci, ale dává rámcovou představu o zemích, kterým byla humanitární pomoc poskytnuta. Pro rok 2018 byl

celkový rozpočet humanitární pomoci 180 mil. Kč a byl vynaložen na 44 projektů ve 23 zemích (MZV 2018). U zahraničních vojenských misí je rozlišováno mezi klasickými **vojenskými a pozorovatelskými misemi** (Ministerstvo obrany 2019, 2020).

Již letmý pohled na mapu ukazuje pochopitelnou **vyšší míru mezinárodní integrace Česka se zeměmi střední, západní a jižní Evropy, v širším pohledu Evropy a Severní Ameriky**, která zcela odpovídá koncepci české zahraniční politiky. Nutné je však interpretovat v detailu také jednotlivé aspekty zapojení Česka do mezinárodní integrace. Diplomatičká zahraniční politika se soustředí na zmiňované **oblasti, které jsou spojené s nejdůležitějšími organizacemi české zahraniční politiky: EU, NATO a V4** (Fawn 2003; MZV 2015). Země s nižšími hodnotami tohoto ukazatele mají většinou na svém území české velvyslanectví, případně mají své velvyslanectví v Česku, ale nejsou členy žádné z vybraných mezinárodních organizací. Tyto země zabírají většinu jižní části světa, kde je tedy Česko diplomatičky aktivní pouze v omezené míře, avšak diplomatičké vazby na zdejší státy z různých důvodů zachovává.

S diplomatičkou zahraniční politikou úzce souvisí ekonomická integrace, které se teritoriálně značně kopírují, když v hodnotách **českého zahraničního obchodu hrají hlavní roli země EU** (MPO 2012), především pak Německo, Polsko a Slovensko. Zjednodušeně pak lze říci, že na vyspělé trhy (např. Německo, Británie, Rakousko) Česko především exportuje (vzhledem k nižším nákladům na českou pracovní sílu, a tedy i levnějšími konečnými výrobky), z trhů méně vyspělých ze stejných důvodů naopak výrobky importuje (především Čína). Pro hodnocení ekonomické integrace je nutné sledovat také potenciální obchodní partnery, kteří jsou cílem tzv. ekonomické diplomacie. Pro **budoucí rozšiřování českého exportu bylo vytipováno několik prioritních zemí**, ve kterých Česko obchodními aktivitami zaostává za potenciálem, který tyto země nabízejí (MPO 2012). Jde především o země s velkým pracovním i obchodním trhem, výjimečně také o země menší, se kterými však má Česko historicky nadstandardní vztahy (Vietnam, Srbsko) nebo se podílí na jejich obnově (Irak).

Zahraníční rozvojová spolupráce a humanitární pomoc se pak koncentruje především do periferních zemí. **Prioritní partnerské země rozvojové spolupráce, která je oproti humanitární pomoci dlouhodobější**, jsou nízkopříjmové i středněpříjmové státy procházející transformací, ve které může Česko nabídnout vlastní pozitivní i negativní zkušenosti. Cílem této podpory je také **navázat kvalitní a vzájemně výhodné partnerské vztahy** (MZV 2017), můžeme ji tedy chápat jako určitý "předstupeň" před prioritními zeměmi ekonomické diplomacie. **Humanitární pomoc se pak orientuje především na chudší země**, které často nemají nebo přišly o vlastní prostředky na vyřešení nastalé katastrofické situace. Jde nejčastěji o státy ze světové periferie zahrnující Afriku, Blízký východ, jižní a jihovýchodní Asii. Z různých důvodů je tato **světová periferie také nejproblematictější oblastí světové politiky, do které se koncentrují ohniska napětí a ozbrojené konflikty**. Z tohoto důvodu se do stejné oblasti koncentrují také zahraniční mise Armády České republiky, které vyplývají z našich mezinárodních závazků. Armáda je však aktivní i prostorově blíže, například v oblasti bývalé Jugoslávie nebo v Pobaltí.

Tato mapa se tak pokusila představit různorodou škálu zapojení Česka do mezinárodní integrace, poukázat můžeme také na určitou **propojenost některých jejích aspektů**. Stejný prostorový vzorec tak vidíme u diplomatičké zahraniční politiky a ekonomických obchodních vazeb, které se koncentrují na nejbližší státy střední, západní a jižní Evropy, v širším pohledu na Evropu a Severní Ameriku, které jsou našimi tradičními obchodními partnery i spojenci (v rámci významných organizací EU a NATO). Zajímavé propojení můžeme nalézt také u rozvojové spolupráce, která má za cíl stabilizaci,

udržitelný rozvoj a prosperitu partnerských zemí a navázání dlouhodobých vazeb, které se následně mohou promítnout také do ekonomické diplomacie navazující nové ekonomické vztahy. Obdobné souvislosti mohou mít i zahraniční vojenské mise, které mají za cíl zajištění bezpečnosti a stability a mohou být následovány partnerstvím v dlouhodobé rozvojové spolupráci (příklad Bosny a Hercegoviny, může jít také o navázání na tradiční dobré vztahy s bývalou Jugoslávií) či okamžitou humanitární pomocí v zasažené zemi (Mali). Výjimečným, ale přesto zajímavým příkladem je zařazení země s velkým ekonomickým potenciálem mezi prioritní země ekonomické diplomacie, a to na základě podílu Česka na obnově země po ničivém ozbrojeném konfliktu (Irák).

Mezinárodní integrace je významným aspektem globalizace a s její postupující intenzifikací se zvyšuje také význam integračních tendencí a vznikajících mezinárodních organizací. Vedle didakticky i popularizačně známého výčtu integračních uskupení, jejich členů a jejich role je však možné tuto tematiku pojmout také odlišným způsobem. Ten poukazuje na roli konkrétního státu v mezinárodních organizacích a jeho zapojení do mezinárodní integrace. Tento pohled na to, v jakých částech Země a jakým způsobem se Česko nejvíce angažuje, by měl umožnit lepší **orientaci v zaměření a tématech české zahraniční politiky a významu mezinárodních organizací a mezinárodní integrace pro české aktivity ve světě.**

Seznam literatury

DICKEN, P. (2015): *Global Shift. Mapping the Changing Contours of the World Economy*. SAGE Publications, London.

FAWN, R. (2003): Reconstituting a national identity: Ideologies in Czech foreign policy after the split. *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, 19, 3, 204–228.

FEDORKO, M., BAŇOUCH, H. (2000): *Mezinárodní organizace*. Mezinárodní politologický ústav, Masarykova univerzita, Brno.

HARVEY, D. (1990): *The Condition of Postmodernity*. Blackwell, Cambridge.

HIRSCH, V., PAVLÍNEK, P., KUKAL, Z. (2011): *Czechia: The Myths & Facts about the Short Name of the Czech Republic*. http://www.czechia-initiative.com/czechia_articles.html (26. 3. 2020).

HUDEČEK, T. (2019): *Řízení a správa města*. Insitut plánování a rozvoje hlavního města Prahy, Praha.

KARLAS, J. (2007): Současné teorie mezinárodních institucí. *Mezinárodní vztahy*, 42, 1, 66–85.

KAŠKOVÁ, M., KUČERA, Z., CHROMÝ, P. (2016): Místo a značka: Place branding a problémy jeho konceptualizace. *Informace ČGS*, 35, 2, 1–16.

LEHMANNOVÁ, Z. (2003): *Aktuální otázky globalizace*. Oeconomica, Praha.

Ministerstvo zahraničních věcí (2015): *Koncepce zahraniční politiky ČR*. https://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/analyzy_a_koncepce/koncepce_zahranicni_politiky_cr.html (25. 3. 2020).

STEARNS, P. N. (2016): *Globalization in World History*. Routledge, New York, London.

Zdroje dat

Ministerstvo obrany (2019): *Další mise (pozorovatelé)*. <http://www.mise.army.cz/aktualni-mise/pozorovatelske-mise/pozorovatelske-mise-6393/> (26. 3. 2020).

Ministerstvo obrany (2020): *Aktuální mise*. <http://www.mise.army.cz/aktualni-mise/default.htm> (26. 3. 2020).

Ministerstvo průmyslu a obchodu (2012): *Prioritní země Exportní strategie 2012-2020*. <https://www.mpo.cz/cz/rozcestnik/ministerstvo/ministr/prioritni-zeme-exportni-strategie-2012-2020--105592/> (26. 3. 2020).

Ministerstvo průmyslu a obchodu (2019): *Statistický přehled zahraničního obchodu ČR za 1-12/2018 - zpřesněné údaje k 28.2.2019*. <https://www.mpo.cz/cz/zahranicni-obchod/statistiky-zahranicniho-obchodu/statisticky-prehled-zahranicniho-obchodu-cr-za-1-12-2018---zpresnene-udaje-k-28-2-2019--244360/> (26. 3. 2020).

Ministerstvo zahraničních věcí (2013): *Multilaterální spolupráce. Členství České republiky v mezinárodních organizacích*. https://www.mzv.cz/jnp/cz/zajimave_odkazy/mezinarodni_organizace.html (26. 3. 2020).

Ministerstvo zahraničních věcí (2017): Strategie zahraniční rozvojové spolupráce České republiky 2018–2030. http://www.czechaid.cz/wp-content/uploads/2016/09/Strategie_ZRS_CR_2018-2030.pdf (4. 2. 2021).

Ministerstvo zahraničních věcí (2018): Humanitární pomoc ČR v průběhu roku 2018. https://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/humanitarni_pomoc/humanitarni_pomoc_cr_v_prubehu_roku_2018.html (26. 3. 2020).

Ministerstvo zahraničních věcí (2020): Úřady České republiky v zahraničí. https://www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/adresar_diplomatickych_misi/urady_ceske_republiky_v_zahranici.html (26. 3. 2020).